

An analysis of the key factors affecting the sustainable regional development of Makran

Abolfazl Shahali¹, Rahim Sarvar², Ali Tavakolan³

1. Department of Geography and Urban Planning, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Department of Geography and Urban Planning, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

E: sarvarh83@gmail.com (Corresponding Author)

3. Department of Geography and Urban Planning, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords

Development
Planning
land use
Makran
Micmac

Different biological places consider different strategies to reach the goal according to their nature and function; The ultimate goal of all these strategies is to achieve sustainable development. The main goal of development is to eliminate inequalities, the best concept of development is growth with social justice. The concept of development is the continuation of economic growth, rapid and continuous real per capita growth, in sync with the progress of society. According to the purpose of the research, which is to analyze the key factors affecting the sustainable regional development of Makran, the current research has been carried out using the descriptive-analytical research method and based on the methods of future research with a combination of documentary and survey methods. In the current research, two-stage Delphi method was used to identify the primary variables affecting the sustainable development of Makran region after studying the upstream documents in different areas. The research was selected using 36 variables in the form of 8 areas as primary variables affecting the sustainable development of Makran region. The findings show that due to the existence of 36 main variables affecting the development of Makran, the dimensions of the matrix are 36x36. The number of repetitions has been considered twice and the degree of filling is 60.88%, which indicates the dispersion of variables affecting the development of Makran. The results show that the regional development situation of Makran is to a great extent caused by macro-management, policy, social and economic sectors. In fact, until the fundamental changes in the economic and management structure of Makran region do not take place and the necessary economic power and effective management changes are not made, it is impossible to improve the regional development situation of Makran.

Article History:

Received:

30 OC 2023

Received in revised form:

26 JA 2024

Accepted:

25 FE 2024

Available online:

20 AP 2024

Citation: Shahali, A., Sarvar, R., & Tavakolan, A. (2024). An analysis of the key factors affecting the sustainable regional development of Makran. *Journal of Geography*, 22 (80), 19-38.

<http://10.22034/IGA.2024.709220>

© The Author (s).

Publisher: Iranian Geographical Associati This is an

open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Extended Abstract

Introduction

Different biological places consider different strategies to reach the goal according to their nature and function; The ultimate goal of all these strategies is to achieve sustainable development. Achieving development in different eras has always been considered by governments, governments and people who have played a role in the form of citizens and urban dwellers; have been. For this purpose, the Regional Development Strategy (RDS) is one of the models that has been popular in some countries of the world, such as the member states of the European Union and other emerging economic regions of the world since the 1990s. Recognizing this policy and planning model can be considered a small step but a new path for the discussion of experience and action in regional planning. In fact, with the intensification of economic globalization and competition between governments and government-regions, according to Kinchi Omai, regional issues have become more complicated, and the sustainability of regional development has become more important. Therefore, not only in the new world order, geographical territories have been associated with regionalism; Moreover, neo-regionalism has taken a dominant form in the planning system. The reason for the attention and emphasis on the Regional Development Strategy (RDS) is that the continuity and non-separation in this strategy makes the regions to be seen as puzzle pieces that should be put together in the best way and to cover the weaknesses of each other. Regions are placed on a wide level, which can be considered stable only in the absence of centralization. In other words, one of the most important results and fruits of the application of the Regional Development Strategy (RDS) is to disrupt the existing centralism and replace it with decentralization and, consequently, to deal with economic, social, political, cultural, security, etc. challenges. Because today decentralization is considered as a strategy for sustainable development and unlike the state of concentration where power and decision-making is concentrated in the center or at the level of high-level officials, decentralization allows lower levels to deal with issues and problems that are specific to them and directly deal with them. pay attention.

Methodology

Considering the purpose of the research, which is an analysis of the capacity and formulation of Makran's regional sustainable development program with a futurist approach, the present research was conducted using the descriptive-analytical research method and based on the methods of futurist science with a combination of documentary and survey methods. The current research has four main parts. The part of compiling the theoretical foundations, which was selected as the first step of the qualitative research, in the second part, the factors and trends affecting the development of Makran region were investigated with the survey method. In the third part, based on the identified factors and trends and the opinions of experts based on the method of cross-effects analysis, the analysis of stakeholders and actors, as well as the extraction and analysis of the key factors of the region's development, and based on the critical uncertainty method, scenarios have been formulated. In the fourth step, the application of content concepts and strategic foresight methods in developing the proposed regional development planning process has been discussed. The statistical population in this research was 50 experts, experts in the field of urban planning and land use. A researcher-made questionnaire tool was used to collect the required data, and experts' opinions were used for standardization. In the results analysis stage, calculations were done by MICMAC software. findings Based on the obtained results, the variable of economic growth has the most direct and indirect influence and the variable of access to green space has the least influence and direct and indirect influence. The most important output of the MICMAC software is in the form of a diagram of influence and effectiveness of variables.

Results and Discussion

Results and Discussion

What can be understood from the dispersion of variables affecting the development of Makran is the unstable state of the system, because most of the variables are scattered around the

diagonal axis of the plane, and except for a few limited factors influencing the system, the rest of the variables have a relatively similar situation to each other. Now, according to the unstable distribution of variables affecting the development of Makran, 4 categories of variables (bimodal variables, influential variables, regulatory variables, independent variables and dependent variables) can be identified, which are shown in Table 6. According to the obtained results, among 36 variables affecting the development of Makran, 11 variables were identified as strategic and key variables affecting the development of Makran. Finally, the matrices obtained from the output of the software can be displayed with its corresponding diagram, in which the direction of influence of each driver on the other is displayed by arrows and the amount of influence is displayed numerically above the arrow.

Conclusion

Makran is the land of unfulfilled potentials and golden opportunities. The potential capacities due to the strategic location of this region among Iran's neighboring countries on one level, in the Middle East on the second level, in Asia on the third level and the whole world on the fourth level, provide golden opportunities for the people of this region in the first stage, for Iran in The second stage has created a win-win game for the international field in the final stage. The aim of the research is to analyze and identify the key factors affecting the sustainable development of Makran region. After document studies in Makran region, in the next stage, the development of Makran region was examined and evaluated using 36 variables in the form of 8 regions. The results obtained from the present research show the status of regional development variables in a state of normality.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

References

- 1) Aceituno Olivares, P. (2020). Foresight studies and their assessment in the public policy of two Chilean regional development strategies. *Cuadernos de Administración (Universidad del Valle)*, 36 (68), 152- 165.
- 2) Adams, N., & Harris, N. R. (2005). Best practice guidelines for regional development strategies .
- 3) Amini, M. (2022). Analysis of Key Factors and Drivers Affecting the Position of Ghaen City in Regional Development. *Geography*, 20 (72), 95-112. [Persian].
- 4) Cotella, G., Rivolin, U. J., Pede, E. & Pioletti, M. (2021). Multi-level regional development governance: A European typology. *European Spatial Research and Policy*, 28 (1), 201-221 .
- 5) Gharib, M., & ezatpanah, B. (2022). Spatial-Physical Resilience Policy in Passive Defense Planning (Case Study: Bonab). *Journal of Urban and Regional Policy*, Vol. 1, No. 2, 85-97.
- 6) Hafeznia, M.R., Alamdar, E. & Rezaei Seke Ravani, D. (2010). The Role of Developing the Makran Coast and Iran's Marine Orienteering Strategy on the Development of the Eastern Axis of the Country. *Political Organizing of Space*, 2 (2), 81-94.
- 7) Jovic, R., Draskovic, M., Delibasic, M., & Jovic, M. (2017). The concept of sustainable regional development–institutional aspects, policies and prospects. *Journal of International Studies*, 10 (101),17- 32
- 8) Khaliji, M. (2020). Knowledge-based urban development and creative city: dimensions and indicators. The third national conference on urban planning and knowledge-based architecture. [Persian]

- 9) Khaliji, M. (2020). Pathology of metropolitan security with emphasis on Tehran Greenbelt. *Journal of Police Geography*, 8 (30), 63-84. [Persian].
- 10) Khalji, M.A. (2019b). Measuring the productivity and pathology of comprehensive urban plans in Iran. *The 4th International Conference on Art, Architecture and Applications*. [Persian].
- 11) Milani, A. S. & Eskandari, M. (2021). Monitoring and assessment of shorelines change in of Makran geomorphological unit (Chabahar to Quatre). *Environmental Erosion Researches*, 11 (3),1-26.
- 12) Mohammadi, M., Zayandeh Rudi, M., & Jalaei, S. A. (2020). Investigating the Impact of Development Indicators on Regional Economic Development with the Emphasis on Poverty Reduction (Case Study: Makran coast). *Geography (Regional Planning)*, 10 (4), 519-533.
- 13) Mosavi, M., Sarvar, R., & Bagheri, A. (2014). Analysis of factors affecting on the performance of municipalities And Measurement Amount of Citizens Satisfaction (Case Study: Yazd Municipality). *Urban Management Studies*, 5 (4), 15- 25.
- 14) Mushfaq, Z. (2018). Makran coast development engineering from Jask port to Chabahar port. *Journal of International Security*, 2 (9),74-100.
- 15) Pourahmad, A., & Khaliji, M. A. (2014). The assessment factors in improving urban services by VIKOR (case study Bonab). *Spatial Planning*, 4 (2), 1- 16. [Persian].
- 16) Prizadi, T., & Hoseinkhani, H. (2022). Strategic Planning of Districtic Development with Urban Prosperity Approach(Case study: District 5 of Karaj). *Urban Management Studies*, 14 (49),1- 17. [Persian].
- 17) Sadrania, H., Ranjbar Heydari, V. (2018). Makran Coastal Development Council, requirements and approaches. *Journal of International Security*, Vol. 2, No. 9, 95-105. [Persian].
- 18) Salahshouri, M., Ahmadi Kahnāli, R. & Heirāni, A. (2022). Scenario Planning of Health Services in Makrān Coastal Region by Morphological Analysis Method. *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, Vol. 3, No. 1, 61-82. [Persian].
- 19) Sarvar, R. (2021). *Planning and management of metropolitan areas*, Tehran: Soroush Publications. [Persian].
- 20) Sarvar, R., & Khaliji, M. A. (2021). Urban policy in the field of wicked problems. *Urban Environmental Planning and Development*, 1 (1), 1-16. [Persian].
- 21) Taher Tolou Del, M. S., & Heydaripour, O. (2022). A holistic model of indicators of quality of life in residential environments; In order to macro-regional policies. *Journal of Urban and Regional Policy*, 1 (3), 21-37. [Persian].
- 22) Walsh, J. A. (2020). *Regional development strategies*. In Ireland (pp. 441-471): Routledge.
- 23) Walsh, J., & Murray, M. (2017). Critical reflections on the National Spatial Strategy and the Regional Development Strategy for Northern Ireland. In *The Dublin-Belfast Development Corridor: Ireland's Mega-City Region?* (pp.67-80): Routledge.
- 24) Yasoori, M., & Sejodi, M. (2018). Regional Development Strategy (RDS), a Modern Approach to a Balanced Regional Development: A Case Study in Rasht. *Regional Planning*, 9 (29), 93-106 .
- 25) Zadvali, F., & Pashazadeh, A. (2022). Review of Global Experiences of Urban Poverty Reduction Policies. *Journal of Urban and Regional Policy*, 1 (1), 67-81. [Persian].
- 26) Zarabi, A., Zarabi, A., Mousavi, M. N., & Mousavi, M. N. (2009). A Survey on Function of Small Cities in the Urban System and Regional Development(Case Study: Yazd Province). *Geography and Environmental Planning*, 20 (2), 1-18. [Persian]

تحلیلی بر عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار منطقه‌ای مکران

ابوالفضل شاهعلی^۱، رحیم سرور^۲، علی توکلان^۳

۱. گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول). E: sarvarh83@gmail.com

۳. استادیار گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

نهادها و مکان‌های زیستی مختلف به اقتضای ماهیت و کارکردشان استراتژی‌های مختلفی را برای رسیدن به هدف در نظر می‌گیرند؛ هدف نهایی تمام این استراتژی‌ها رسیدن به توسعه پایدار می‌باشد. هدف اصلی توسعه حذف نابرابری‌هاست. بهترین مفهوم توسعه، رشد همراه با عدالت اجتماعی است. مفهوم توسعه تداوم رشد اقتصادی، رشد ممتد سرانه واقعی همگام با صیانت از محیط زیست و ارتقای ظرفیت‌های حل مساله است. هدف این تحقیق تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار منطقه‌ای مکران است، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی و بر اساس روش‌های آینده‌پژوهی با ترکیبی از روش‌های اسنادی و پیمایشی صورت گرفته است. در این تحقیق برای شناسایی متغیرهای کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار منطقه‌ای مکران پس از مطالعه اسناد بالادستی، از روش دلفی دومرحله‌ای استفاده شده است و داده‌های مورد تحلیل شامل ۳۶ متغیر در قالب ۸ حوزه به‌عنوان متغیرهای اولیه مؤثر بر توسعه پایدار می‌باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد، که درجه پرشدگی ماتریس ۶۱٪ است که بیانگر پراکندگی متغیرهای مؤثر بر توسعه‌یافتگی مکران می‌باشد و بنابراین وضعیت توسعه این منطقه پیچیده، چندبعدی و تا حد زیادی مستلزم نقش‌آفرینی مولفه‌های مختلف مدیریتی، سیاست‌گذاری، اجتماعی و اقتصادی در سطوح مختلف کلان، میانه و خرد می‌باشد. در واقع تا زمانی که تحولات اساسی در ساختار اقتصادی و مدیریتی منطقه مکران به وجود نیاید و قدرت اقتصادی لازم و تحولات مدیریتی - نهادی مؤثر صورت نگیرد امکان بهبود در وضعیت توسعه منطقه‌ای مکران ناممکن می‌باشد.

واژگان کلیدی:

توسعه‌یافتگی
برنامه‌ریزی
آمایش سرزمین
مکران
میک‌مک

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۸/۰۸

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۱۱/۰۶

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۱۲/۰۶

تاریخ چاپ:

۱۴۰۲/۰۲/۰۱

استناد: شاهعلی، ابوالفضل؛ سرور، رحیم و توکلان، علی. (۱۴۰۳). تحلیلی بر عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار منطقه‌ای مکران، فصلنامه جغرافیا، (۸۰) ۲۲، ۱۹-۳۸.

doi <http://10.22034/IGA.2024.709220>

مقدمه

رسیدن به توسعه در ادوار مختلف همواره مدنظر دولت‌ها، حکومت‌ها و مردمانی که در قالب شهروند و شهرنشین به ایفای نقش می‌پرداخته‌اند؛ بوده است. حال مناطق ساحلی به دلیل موقعیت‌های خاص ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی بیش از سایر عرصه‌های زیستی در جست‌وجوی راهبردی کارا و آینده‌نگرانه برای توسعه بوده‌اند؛ بنابراین جهت حل مسأله‌های توسعه، تأمین نیازها و در نظر گرفتن عوامل مختلف اقتصادی و اجتماعی در یک سیستم برنامه‌ریزی جامع و پویا، مشخص کردن سیاست‌ها و اتخاذ تصمیم‌های کارآمد، هماهنگ کردن آن‌ها با سایر برنامه‌های عمرانی در سطح منطقه‌ای و کشوری و تنظیم برنامه‌ها و طرح‌ها در دوره‌های زمانی معین از اولویت ویژه‌ای برخوردار است. برنامه‌ریزی منطقه‌ای با آینده‌نگری خاصی که در جهت توسعه دارد بایستی با بهره‌گیری از آمار و اطلاعات و در دست داشتن نبض‌های اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی به تجزیه و تحلیل مسائل پرداخته و با بهره‌گیری از امکانات و یا به حداقل رسانیدن و یا کاهش محدودیت‌ها، با ارائه طرحی جامع، دقیق و گویا، با دربرداشتن کلیه امکانات رفاهی به پیشنهادها لازم پردازد (سرور، ۱۴۰۰: ۵۶-۶۱).

راهبرد توسعه منطقه‌ای (RDS) یکی از الگوهایی است که در برخی از کشورهای جهان همانند کشورهای عضو اتحادیه اروپا و دیگر مناطق نوظهور اقتصادی جهان از دهه ۱۹۹۰ به این سو رواج یافته است. شناخت این الگوی سیاستی و برنامه‌ریزی می‌تواند مسیری نو برای بحث، تجربه و اقدام در برنامه‌ریزی منطقه‌ای تلقی شود (موسوی، سرور، باقری کشکولی، ۱۳۹۲: ۱۶-۱۸).

در واقع با تشدید روند جهانی شدن اقتصادی و رقابت بین دولت‌ها و دولت - منطقه‌ها به تعبیر کینچی اومای مسائل منطقه‌ای پیچیده‌تر شده است و پایداری توسعه مناطق بیش‌ازپیش اهمیت یافته است (خلیجی، ۱۳۹۹: ۱۱)؛ لذا نه تنها در نظم نوین جهانی قلمروهای جغرافیایی با منطقه‌گرایی همراه شده است؛ بلکه در نظام برنامه‌ریزی نیز نومنطقه‌گرایی شکل مسلط به خود گرفته است (محمدی، رودی و جلائی، ۱۳۹۹: ۵۲۰). دلیل توجه و تأکید بر راهبرد توسعه منطقه‌ای (RDS) این است که پیوستگی و عدم تفکیک در این راهبرد باعث می‌شود تا مناطق به‌سان تکه‌های پازلی دیده شوند که باید به بهترین نحو در کنار هم و برای پوشش دادن نقاط ضعف هم و همچنین برخوردار سازی مناطق در سطحی وسیع قرار گیرند که این پایداری را می‌توان تنها در سایه دخالت حساب شده و کارآمد دولت در بخش اقتصادی شاهد بود. به عبارتی یکی از مهم‌ترین نتایج و ثمرات به‌کارگیری راهبرد توسعه منطقه‌ای (RDS) برهم زنی تمرکزگرایی موجود و جایگزینی تمرکززدایی به‌جای آن و بالتبع مقابله با چالش‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی و... می‌باشد (خلیجی، ۱۴۰۰: ۵)؛ چرا که امروزه تمرکززدایی راهبردی در جهت توسعه پایدار محسوب می‌گردد و برخلاف حالت تمرکز که قدرت و تصمیم‌گیری در مرکز یا در سطح مسئولان رده‌بالا، متمرکز است، تمرکززدایی امکان می‌دهد سطوح پایین به مسائل و مشکلاتی که خاص خودشان بوده و مستقیماً با آن سروکار دارند، توجه کنند (طاهر طلوع دل و حیدری پور، ۱۴۰۱: ۳۳).

یکی از مهم‌ترین قابلیت‌های منطقه مکران، مجاورت آن با آب‌های آزاد بین‌المللی در سرتاسر مرز جنوبی، همسایگی مستقیم با کشورهای پاکستان و افغانستان و به طور غیرمستقیم با کشورهای آسیای مرکزی (از طریق ترکمنستان) است که یک راه غیرقابل چشم‌پوشی برای این کشورهای محصور در خشکی (به جز پاکستان) به دریاهای آزاد محسوب می‌شود. استان سیستان و بلوچستان در مسیر دو کریدور از سه کریدور ترانزیتی بزرگ دنیا قرار دارد. این امر، منطقه مکران را به‌عنوان محور ترانزیتی طرح توسعه جنوب شرق تا حوزه اقیانوس هند مطرح می‌کند. در سیاست‌های کلی برنامه ششم و هفتم توسعه کشور نیز توجه ویژه به توسعه سواحل مکران شده است و تمام سازمان‌ها و وزارتخانه‌های کشور موظف‌اند همکاری‌های لازم برای این مهم را در برنامه ششم توسعه کشور به کار بگیرند (مشفق، ۱۳۹۸: ۷۵). بعلاوه منطقه مکران به دلیل موقعیت ممتاز ژئوپلیتیکی و ژئواکونومی و نقش بالقوه بسیار مهمی که در توسعه جنوب و جنوب شرق ایران و تعادل فضایی کل کشور دارد، و به نظر می‌رسد دیده‌بانی و پیشقراولی توسعه با رویکرد حضور موفق در عرصه‌های فراملی از اولویت‌های اصلی برنامه‌ریزی برای توسعه مکران باشد که این تحقیق در نظر دارد با استفاده از روش‌های آینده‌نگاری، سناریوهای ممکن و مطلوب توسعه مکران را در سال‌های آتی مشخص سازد. در راستای توسعه پایدار منطقه‌ای مکران، موانع و ساختارهای مختلفی نقش دارند. مسئله

این تحقیق از اینجا ناشی می‌شود که منطقه مکران با وزارتخانه‌های مختلفی روبرو است که این موضوع در سطح کلان و در بعد سیاست‌گذاری هم کالا مشهود است در واکناری مدیریت‌های بخشی و حوزه‌های واکناری اختیارات با چالش‌های عدیده‌ای روبرو شده است. از طرف دیگر سازمان‌ها و نهادهایی چون محیط‌زیست، بنادر و دریانوردی و تا حدودی سازمان برنامه‌بودجه از جمله مهم‌ترین نهادهایی در موضوع ترتیبات میان نهادی و درون نهادی هستند که نمی‌توان نادیده گرفت و مسئله دیگر اینکه مکران با محرومیت‌ها و فقر اجتماعی - اقتصادی و زیرساختی شدیدی مواجه است. مسئله آخر اینکه پیوندهای اجتماعی، اقتصادی، سرمایه‌گذاری مختلف در ارتباط با کشورهای همسایه است که از موانع مهم در توسعه منطقه‌ای مکران به شمار می‌روند.

توسعه متعادل در سطح ملی یکی از پیش‌شرط‌های نیل به اهداف توسعه پایدار منطقه‌ای است. پایداری و تناظر در میزان رفاه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و بهره‌برداری از منابع و امکانات متناسب با حفظ منابع طبیعی و محیط‌زیست در مناطق فراهم‌کننده الزامات عدالت فضایی و تسریع فرایند توسعه ملی است (سرور، درویش، و خلیجی، ۱۴۰۰: ۲۸). ضرورت نیل به این مهم در ماده ۴۸ قانون اساسی صراحتاً بدین گونه آمده است که: «در بهره‌برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور، باید تبعیض در کار نباشد به طوری که هر منطقه به فراخور نیازها و استعداد رشد خود، سرمایه و امکانات لازم را در دسترس داشته باشد» (والش، ۲۰۱۷: ۷۱). از جمله معیارهای برنامه‌ریزی منطقه‌ای برای مشخص کردن نابرابری‌ها، تعیین وضعیت مناطق بر حسب برخورداری از شاخص‌های توسعه است (پوراحمد و خلیجی، ۱۳۹۳: ۵-۴).

در ادبیات و سیاست توسعه، عموماً این باور رواج دارد که رشد تولید ناخالص ملی و بالابودن درآمد سرانه، محور اصلی توسعه است. در کشورهای درحال توسعه تمرکز تصمیم‌گیری مشکلاتی مانند توزیع نامتعادل جمعیت، افزایش بیکاری، مهاجرت و مانند آنرا برای مناطق به دنبال داشته است (هاریس و آدام، ۲۰۰۵: ۸). هدف اصلی توسعه حذف نابرابری‌هاست، بهترین مفهوم توسعه، رشد همراه باعدالت اجتماعی است. مفهوم توسعه تلاوم رشد اقتصادی، رشد سریع و ممتد سرانه واقعی، همگام با پیشرفت جامعه است. در ادبیات اقتصاد، مفهوم توسعه به طور مکرر مورد استفاده قرار گرفته است، اما هنوز از چارچوب مفهومی و کمی دقیق برخوردار نمی‌باشد. در واقع تعریفی که توافق عمومی در مورد آن وجود داشته باشد ارائه نشده است (آکیتونو، ۲۰۲۰: ۱۵۴).

راهبرد توسعه منطقه‌ای (RDS) یک سند بالادستی کلیدی برنامه‌ریزی است که دستورالعمل‌های راهبردی که در آماده‌سازی و هماهنگی برنامه‌های توسعه، بیانیه‌های سیاست برنامه‌ریزی و اقدامات توسعه شهری و منطقه‌ای به کار می‌روند را تنظیم می‌کند. این رویکرد یک هماهنگی جامع بین تمامی برنامه‌های شهری و منطقه‌ای و الگوهای توسعه در راستای توسعه بلندمدت ایجاد می‌کند. راهبرد توسعه منطقه‌ای به‌عنوان یک ابزار ضروری برای دولت‌ها به‌منظور از بین بردن اختلاف ساختاری منطقه‌ای و ایجاد فرصت برابری و مساوات برای تمامی مناطق مطرح است (یاسوری و سجودی، ۲۰۱۸: ۹۶).

سوی دیگر متأسفانه مناطق شرق و جنوب شرقی ایران به دلیل انزوای جغرافیایی همواره مورد بی‌توجهی در سیاست‌های کلان ملی قرار گرفته است. بدین منظور یکی از بهترین راهبردهای آمایشی پیشرو برای توسعه و امنیت در این منطقه، اتصال نواحی شرقی به بندر چابهار و سواحل مکران می‌باشد. بررسی‌های اولیه نشان می‌دهند که در صورت اتخاذ راهبرد دریایی توسط دولت جمهوری اسلامی، ایران شاهد فراوری مزیت‌های ژئوپلیتیکی، ژئواکونومیک و ژئواستراتژیکی آن برای کشور خواهد بود. با تحقق سیاست دریاگرایی، منطقه مکران به‌عنوان محور ترانزیتی توسعه جنوب شرق مطرح می‌شود. در صورت مغفول ماندن راهبرد دریاگرایی مبتنی بر ظرفیت اقیانوسی جنوب شرق ایران، سایر بازیگران منطقه‌ای اقیانوس هند از این پتانسیل استفاده خواهند کرد؛ لذا پیشنهاد می‌شود با نگاهی واقع‌بینانه و عملیاتی به سیاست دریاگرایی بیش‌ازپیش توجه شود (Rezaei Seke Ravani, Alamdar, Hafeznia, 2020).

میلانی (۱۴۰۰) در مقاله پایش تغییرات خطوط ساحلی در واحد ژئومورفولوژیکی مکران (چابهار تا گواتر)، نتایج نشان می‌دهد که پایداری خط ساحلی در طول دوره مورد مطالعه، در پادگانه‌های دریایی بیش از سایر واحدها است و می‌توان گفت علت آن، مقاومت بیشتر واحدهای مارنی و ماسه‌سنگی در برابر فرسایش نسبت به سایر واحدهای ژئومورفولوژیکی است. در کنار آن، بیشترین میزان تغییرات در سدهای ساحلی و دهانه ورودی رودخانه‌ها به دریا مشاهده می‌شود و این تغییرات شدید، تابعی از طغیان‌های فصلی رودخانه‌های باهو کلات، زیردان و شور، و ورود حجم زیادی از آب این دو رودخانه به خط ساحلی و تخریب این خط و بازسازی مجدد آن توسط امواج و جریان‌های موازی ساحل است. علاوه بر تأثیر عوامل طبیعی، تغییرات خطوط ساحلی در هر یک از واحدهای ژئومورفولوژیکی تابعی از فعالیت‌های گستره انسانی در این منطقه است. برآوردهای تغییرات خطوط ساحلی در ده و بیست سال آتی در مجاورت برخی از سازه‌های ساحلی، نشان‌دهنده فرسایش و رسوب‌گذاری بیش از روند طبیعی است و این امر در آینده می‌تواند در بهره‌برداری از این سازه‌ها تأثیر منفی بر جای بگذارد (میلانی و اسکندری، ۱۴۰۰).

پیرزادی (۱۴۰۱)، در مقاله برنامه‌ریزی راهبردی توسعه منطقه‌ای با رویکرد شکوفایی شهری، نتیجه پژوهش حاکی از آن است که بعد زیست‌پذیری منطقه ۵ شهر کرج نسبت به سایر ابعاد شرایط نامساعدتری دارد؛ به همین دلیل بخش اعظم پروژه‌های راهبردی بر روی این ابعاد صورت گرفته است (پیرزادی و حسین‌خانی، ۱۴۰۱).

امینی (۱۴۰۱)، در مقاله تحلیل عوامل کلیدی و پیشران‌های مؤثر بر ارتقای جایگاه شهر قائن در توسعه منطقه‌ای، نتایج پژوهش نشان داد عوامل مؤثر بر توسعه منطقه‌ای به ترتیب شامل عواملی رشد نسبی، GDP، رونق بخشی، سرمایه‌گذاری و سیاست‌ها می‌باشد و بیانگر نقش مؤثر بر توسعه منطقه‌ای قائن می‌باشد که به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم تأثیرگذار بوده‌اند. لذا با در نظر گرفتن این عوامل کلیدی می‌توان به توسعه منطقه‌ای در شهر قائن دست‌یافت. نتایج پژوهش نشان داد عوامل مؤثر بر توسعه منطقه‌ای به ترتیب شامل عواملی رشد نسبی، GDP، رونق بخشی، سرمایه‌گذاری و سیاست‌ها می‌باشد و بیانگر نقش مؤثر بر توسعه منطقه‌ای قائن می‌باشد که به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم تأثیرگذار بوده‌اند (امینی و همکاران، ۱۴۰۱).

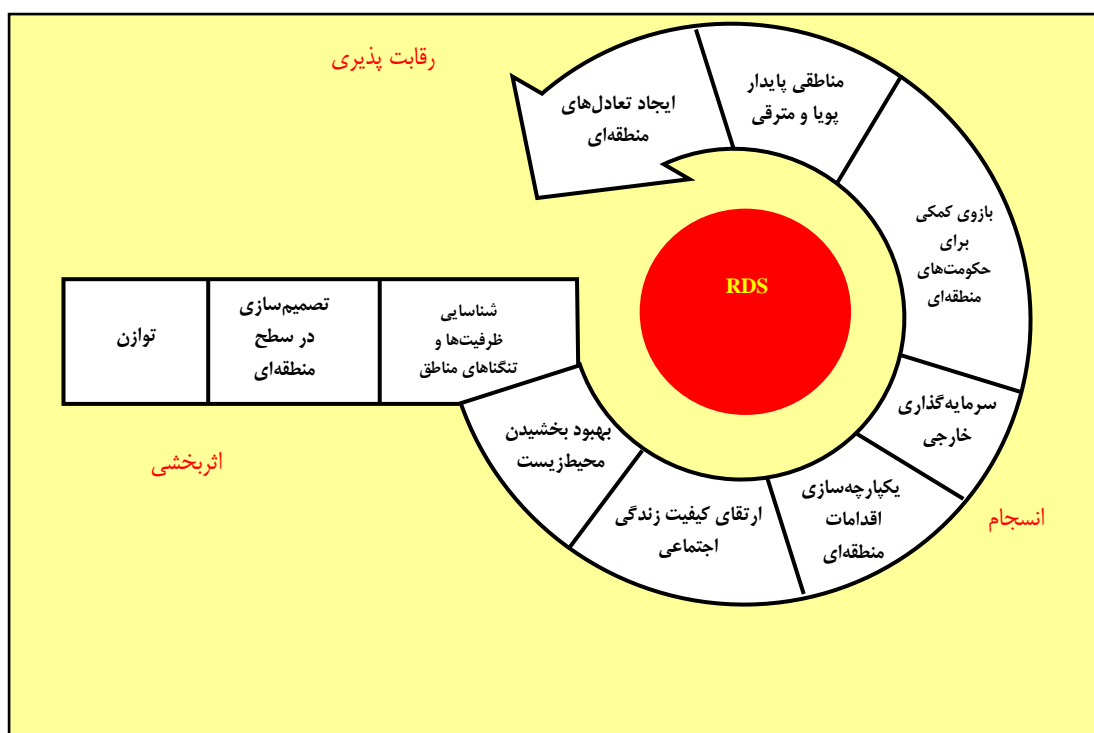
براتی (۱۴۰۱)، در مقاله تبیین چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریا محور در مقیاس منطقه‌ای و بین‌المللی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی، نتایج به‌دست‌آمده بیانگر این است که چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس منطقه‌ای با میانگین ۳/۵۹ از وزن و میانگین بالاتری نسبت به چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس بین‌المللی با میانگین ۵۰/۳ برخوردار می‌باشد (سلحشوری و همکاران، ۱۴۰۱).

سلحشوری (۱۴۰۱)، در مقاله واکوی الگوی توانمندسازی اجتماع‌محور در روستاهای منطقه مکران، هدف مطالعه حاضر دستیابی به الگویی برای توانمندسازی جوامع محروم در منطقه مکران با تأکید بر رویکرد توانمندسازی اجتماع‌محور بود. بدین منظور، باتوجه‌به جامعه موردنظر، از روش کیفی به طور غالب استفاده شد و درعین حال، برای سنجش سطح توسعه و دستیابی به نمونه‌های آزمایشی، روش کمی بکار رفت. ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات، گروه متمرکز در سطوح مختلف به همراه مشاهده مشارکتی بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که باید توانمندسازی هم «از پایین‌به‌بالا» و هم «از بالا‌به‌پایین» اجرا شود؛ به‌ویژه، توانمندسازی در این جامعه مجموعه‌ای درهم‌تنیده از

توانمندسازی افراد، نهادها و حکمرانان و نیز مدیران و کارشناسان سازمانی است. از این رو، باید الگوی توانمندسازی بر پایه این سه گروه و با تأکید بر آموزش عمومی و مهارتی طراحی شود (سلحشوری، ۱۴۰۱).

به تاریخ ۳۰ اردیبهشت ۱۴۰۱ سازمان بنادر و دریانوردی در سایت رسمی خود تحت عنوان "چرا مکران مهم است، نتیجه می‌گیرد که: اگرچه گاهی برخی دولت‌ها تأکیدهایی بر توسعه جنوبی‌ترین منطقه کشور داشته‌اند، اما این سیاست‌گذاری‌ها روی کاغذ ماند و به اجرا در نیامد. این در حالی است که در بند ۲۱ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه، محور چابهار - خرمشهر با تأکید بر توسعه سواحل مکران مورد تأکید قرار گرفته است، همچنین در این مقاله آمده که: هزینه حمل کالاهای ترانزیتی میان کشورهای حوزه اقیانوس هند و شمال اروپا از طریق مسیر کریدور شمال - جنوب تا حدود ۳۰٪ نسبت به مسیرهای سنتی موجود ارزان‌تر است و کشورهای جنوب شرقی آسیا، آسیای مرکزی، خاورمیانه، حوزه اقیانوس هند و خلیج فارس و نیز شمال اروپا با پیوستن به کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی شمال - جنوب که از جمله کریدورهای چندوجهی است، می‌توانند از مزایای آن در حمل‌ونقل سریع و ارزان کالاهایشان بین آسیا و اروپا استفاده کنند.

سلحشوری، محسن؛ حیرانی، علی (۱۴۰۱)، در مقاله سناریونگاری خدمات بهداشتی درمانی در منطقه سواحل مکران، پس از شناسایی و بررسی عوامل اثرگذار، ۹ عامل به‌عنوان مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر توسعه خدمات بهداشتی درمانی در منطقه مکران شناسایی گردید و داده‌ها برای تحلیل در نرم‌افزار مورفول قرار گرفت. ۴۹۸۸ سناریو به‌عنوان سناریوهای مقدم یا مرجح نرم‌افزار شناسایی گردیدند و ده سناریو برتر که احتمال معناداری آن‌ها در سطح بالاتری می‌باشد از این بین استخراج شدند. پژوهش حاضر سناریوهای پیش‌روی توسعه خدمات بهداشتی درمانی در منطقه سواحل مکران در افق ۱۴۱۵ را شناسایی نموده است (سلحشوری، ۱۴۰۱).

شکل ۲. مدل مفهومی تحقیق
منبع: (ترسیم از نگارندگان)

روش تحقیق

باتوجه به هدف پژوهش که تحلیلی بر ظرفیت و تدوین برنامه توسعه پایدار منطقه‌ای مکران با رویکرد آینده‌پژوهی است، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و بر اساس روش آینده‌پژوهی با ترکیبی از روش‌های اسنادی و پیمایشی صورت گرفته است. پژوهش حاضر دارای چهار بخش اصلی است. بخش تدوین مبانی نظری که به‌عنوان گام اول پژوهش روش کیفی انتخاب گردیده است در بخش دوم با روش پیمایشی، عوامل و روندهای مؤثر بر توسعه منطقه مکران بررسی شده است. در بخش سوم بر مبنای عوامل و روندهای شناسایی شده و نظرات خبرگان بر مبنای روش تحلیل اثرات متقاطع به تحلیل ذی‌نفعان و بازیگران و نیز استخراج و تحلیل عوامل کلیدی توسعه منطقه پرداخته شده و بر مبنای روش عدم قطعیت بحرانی، سناریوها تدوین شده است. در گام چهارم نیز کاربرد مفاهیم محتوایی و روش‌های آینده‌نگاری راهبردی در تدوین فرایند پیشنهادی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای ارائه شده است. جامعه آماری در این پژوهش ۵۰ نفر از کارشناسان، خبرگان در حوزه برنامه‌ریزی شهری و آمایش سرزمین بوده‌اند. برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از ابزار پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده که برای استانداردسازی از نظرات کارشناسان در این امر استفاده گردید. در مرحله تحلیل نتایج نیز، محاسبات توسط نرم‌افزار MICMAC انجام گردید.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مطالعاتی، ۴ محله از ناحیه ۳ منطقه ۱۷ شهر تهران است که در زمره محلات مشهور نابرخوردار جنوب شهر تهران معرفی می‌شوند. مساحت محدوده ۲۴۳/۴ هکتار بوده و در سرشماری سال ۱۳۹۵ (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵ الف) ۸۲۴۲۹ نفر جمعیت ساکن داشته است. در منطقه ۱۷، به‌عنوان یکی از مناطق جنوبی شهر تهران، جدای از مسائل عام و کلی مربوط به شهر تهران، عوامل و مسائل خاصی نمود دارد که وضعیت ویژه‌ای از کیفیت محیط را رقم زده است از جمله:

عبور راه‌آهن تهران به غرب کشور از میانه محلات این منطقه؛

رتبه چهارم مناطق آلوده و پایین‌ترین سرانه فضای سبز در میان ۲۲ منطقه شهرداری تهران (شهرداری منطقه ۱۷، ۱۳۹۹)،

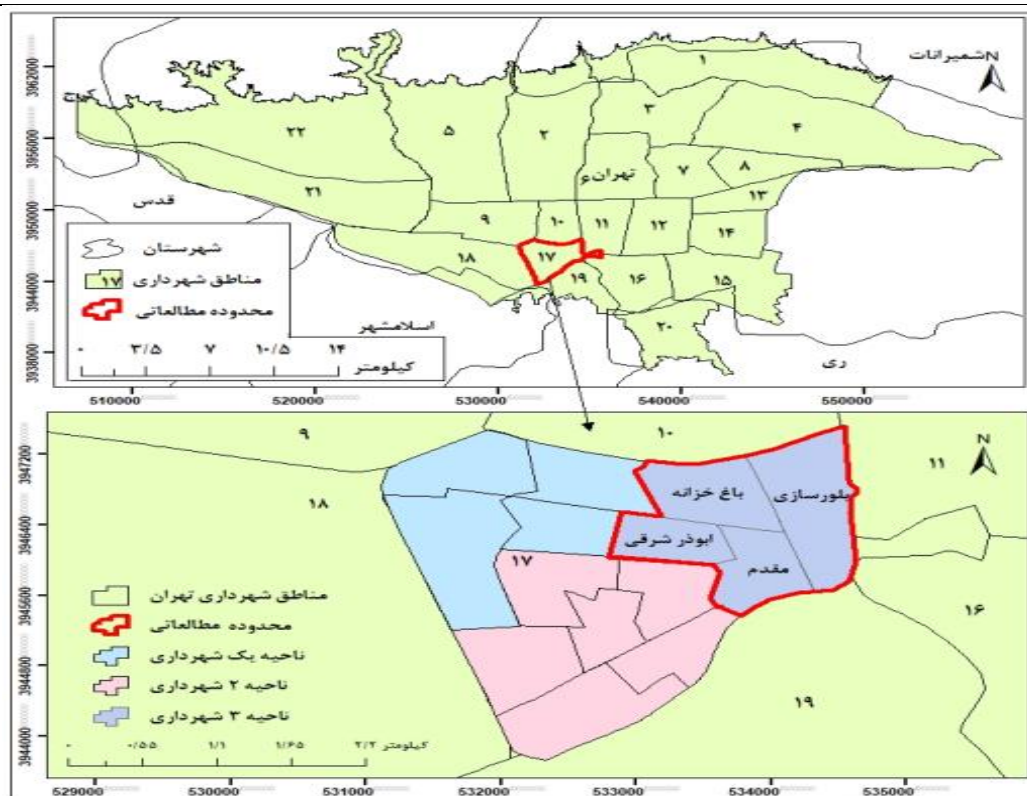
وجود واحدهای بزرگ صنعتی و کارخانه‌هایی با کارکردهای فرامنطقه‌ای و انبارهای بزرگ کالا در منطقه؛

عبور دکل‌های فشار قوی برق؛

نحوه سکونت‌پذیری این منطقه که در فاصله سال‌های بین ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۸ به‌عنوان یک منطقه حاشیه‌ای از تهران با پذیرش مهاجرت و اسکان افراد فرودستی که عموماً متشکل از مهاجران بخش‌های شمال‌غربی کشور و عمدتاً عشایر شاهسون از خطه آذربایجان بودند و نشو‌نمای منطقه به‌عنوان یک بخش حاشیه‌ای تهران با عملکرد کشاورزی که به سرعت تبدیل به منطقه‌ای با کارکرد شهری گردید؛

و بالاخره بافت عمدتاً خودرو و ساخته شده در اراضی آزاد شده محدود ممنوعه ۲۵ ساله تهران در سال ۱۳۵۹ که به-موازات سکونت، صنایع متنوعی در سطح منطقه مستقر شدند و ریزدانی و کیفیت نازل ابنیه قدیمی حکایت از اسکان سریع مهاجرین با صرف حداقل هزینه دارد.

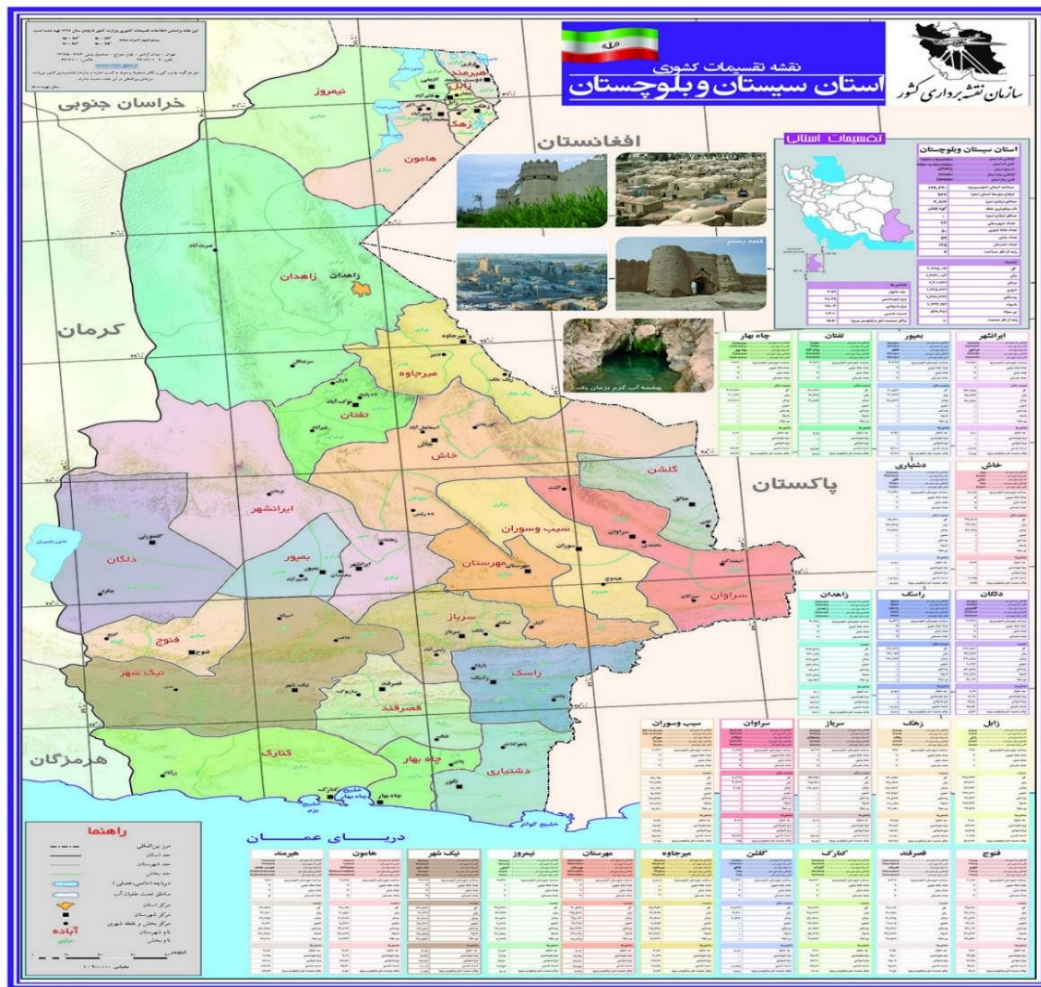
پاره‌ای از این ویژگی‌های تقریباً منحصر به فرد هستند که بر کیفیت محیطی تاثیرگذار بوده و ایجاد نموده‌اند محلاتی از این منطقه برای تحقیق انتخاب گردد.

شکل ۱. موقعیت محدوده مطالعاتی
منبع: (ترسیم از نگارندگان)

منطقه مکران که از نظر جغرافیایی از نیمه شرقی هرمزگان یعنی میناب و سیریک شروع شده و تا منتهی الیه ضلع (شهرستان) لسبیله در ایالت بلوچستان پاکستان ادامه دارد، به لحاظ تاریخی سکونتگاه اقوام دراویدی و بلوچ است. امروزه نیز اگرچه بخش عمده ساکنان مکران به ویژه در ایران را بلوچ زبانان تشکیل می دهند اما هنوز هم دراویدی تباران زیادی مانند براهویی ها در بلوچستان و حتی بخش هایی از هرمزگان و کرمان زندگی می کنند. از نظر مذهبی نیز قاطبه جمعیت منطقه را سنی مذهبان حنفی تشکیل می دهند. فقر عمومی و ناپرورداری از امکانات فرهنگی که به فقر فرهنگی در برخی مناطق انجامیده، فضا را برای اثربخشی تبلیغات منفی کشورهای عرب منطقه، علیه ج.ا. ایران فراهم کرده و این امر به ترویج واگرایی و توسعه رادیکالیسم در این منطقه انجامیده است. فارغ از پیشینه و ویژگی های فرهنگی ساکنان، این منطقه اکنون توسعه نیافته ترین منطقه کشور است و شهرستان های محرومی مانند جاسک، بشاکرد و کنارک را در خود جای داده است. چابهار به مثابه مهم ترین بندر اقیانوسی ایران مهم ترین شهر منطقه مکران است و توسعه این منطقه نیز با محوریت این بندر در دستور کار برنامه ریزان است. با این حال محوریت بندر چابهار مانع از توجه به سایر مناطق نشده است و در سالیان اخیر توسعه بخش غربی مکران با محوریت بندر جاسک نیز مورد توجه قرار گرفته است (صدرانیا و حیدری، ۱۳۹۸: ۹۶).

شهرستان چابهار با ۱۶۰ هزار نفر جمعیت در منتهی الیه جنوب شرقی کشور، در کنار دریای عمان و اقیانوس هند قرار دارد و تنها شهر بندری ایران است که به آب های اقیانوسی متصل است. شهرستان چابهار دارای سه شهر چابهار، کنارک و نگور است. اقتصاد مردم چابهار مبتنی بر صیادی و کشاورزی است و در دهه اخیر با تأسیس منطقه آزاد چابهار که یکی از چند منطقه آزاد اقتصادی کشور است، بسیاری از سرمایه گذاران خارجی در آنجا کارگاه و کارخانه تأسیس کرده اند. شهر چابهار به دلیل مجاورت با فرودگاه بین المللی کنارک، از موقعیت مناسبی برای سفرهای هوایی برخوردار است.

شکل ۳. موقعیت مکران
منبع: (سازمان نقشه برداری، ۱۴۰۲)

بحث و یافته‌ها

در پژوهش حاضر برای شناسایی متغیرهای اولیه مؤثر بر توسعه پایدار منطقه‌ای مکران پس از مطالعه اسناد بالادستی در حوزه‌های مختلف از روش دلفی دومرحله‌ای استفاده شده است. برای این منظور از ۵۰ نفر از کارشناسان و خبرگان استانی در حوزه‌های مختلف که در بحث توسعه و برنامه‌ریزی منطقه‌ای و شهری صاحب‌نظر بودند استفاده گردید. پس از انتخاب کارشناسان، پرسش‌نامه در دور اول تنظیم و برای خبرگان ارسال شد سپس با تجزیه و تحلیل پاسخ‌های گرفته شده در دور اول و بازنگری‌های انجام‌یافته پرسش‌نامه دوم ارسال گردید، نهایتاً با تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌های دور دوم متغیرها در ۳۶ متغیر در قالب ۸ حوزه به‌عنوان متغیرهای اولیه مؤثر بر توسعه پایدار منطقه‌ای مکران انتخاب گردید (جدول ۱). جهت تحلیل تأثیرات متقاطع از نرم‌افزار MICMAC استفاده شده است.

جدول ۱. مشخصات حوزه‌های مورد مطالعه و عوامل مربوط به آنها در آینده‌نگاری استان

حوزه	عوامل
شاخص کلان	موقعیت استراتژیک مکران در فضای بین‌المللی، رقابت‌های بین‌المللی، عملکرد ژئواکونومیک مکران، تولید ناخالص داخلی در اقتصاد ملی
شبکه‌های زیربنایی	شبکه راه‌های اصلی، زیرساخت فناوری اطلاعات، افزایش سطوح کمی و کیفی کریدورهای زیرساختی
اجتماعی	اشتغال و ظرفیت نیروی کار، محدودیت‌های اجتماعی، تنوع فرهنگی، شرایط اقلیمی و نظام اسکان، رشد جمعیت و مهاجرت، پیوندهای اجتماعی مختلف در ارتباط با کشورهای همسایه، سرمایه اجتماعی درون نهادی، سرمایه اجتماعی میان نهادی
سیاست‌گذاری	تفرق یا ارتباط ارگانیک از سطح راهبرد و سیاست‌ها در قیاس با سطح اجرایی در مدیریت منطقه مکران، تفرق در نظام داده و اطلاعات ملاک عمل سیاست‌گذاری تا اجرا، وجود واگرایی‌های سیاستی در مدیریت منطقه مکران، تفرق برنامه‌های مدیریتی تهیه شده در ارائه الگویی کارآمد برای توسعه پایدار یکپارچه
قانونی	تعدد و تنوع قوانین ملاک عمل، میزان همخوانی یا تعارض قوانین ملاک عمل ناظر بر موضوعات و حوزه‌های مختلف، واگرایی مدیریتی و رویه‌ای بین سازمان‌های محلی مکران و وزارت‌خانه‌ها در تهران، میزان انسجام قانونی در ساختار سازمانی مکران، تناسب قوانین با مساله‌های اولویت‌دار
اقتصادی	توسعه فعالیت‌های انرژی، صادرات نفت و گاز، شکاف درآمدی، منطقه آزاد چابهار و تولید اشتغال، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی
اکولوژی	منابع آب، آلودگی محیطی ناشی از صنایع، منابع خاک مناسب توسعه کشاورزی، آسایش اقلیمی، ظرفیت سکونتی
امنیت و دفاع	یکپارچگی و وحدت ملی، ثبات و امنیت کشورهای همسایه، اشتراکات فرهنگی با همسایه‌ها، تهدیدات نظامی و امنیتی

بعد از تعیین متغیرهای توسعه‌یافتگی، از ۵۰ نفر از متخصصان منتخب تقاضا شد تا روابط دودویی بین هر کدام از متغیرها را با اعداد بین صفر تا ۳ مشخص نمایند. در واقع روابط بین هر کدام از متغیرها از میزان عدم ارتباط تا ارتباط قوی توسط متخصصین حوزه برنامه‌ریزی شهری تعیین گردید. نهایتاً میانگین نظرات این متخصصین به صورت زیر در نرم‌افزار MICMAC وارد گردید.

میزان ارتباط متغیرها با اعداد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود. عدد صفر به منزله «عدم تأثیر»، عدد یک به منزله «تأثیر ضعیف»، عدد دو به منزله «تأثیر متوسط» و عدد سه به منزله «تأثیر زیاد» و در نهایت، حرف P به منزله وجود رابطه بالقوه بین متغیرهاست. بنابراین اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده n متغیر باشد، یک ماتریس $n \times n$ از روابط بین متغیرها به دست می‌آید.

باتوجه به وجود ۳۶ متغیر اصلی تأثیرگذار بر توسعه‌یافتگی مکران، ابعاد ماتریس ۳۶×۳۶ می‌باشد. تعداد تکرار دو بار در نظر گرفته شده است و درجه پرشدگی ۶۱٪ است که بیانگر پراکندگی متغیرهای مؤثر بر توسعه‌یافتگی مکران می‌باشد. در مجموع از ۷۸۹ رابطه قابل ارزیابی، ۵۰۷ رابطه عدد صفر، ۳۶۴ رابطه عدد یک، ۲۲۶ رابطه عدد دو و ۱۹۹ رابطه عدد سه بوده است. همین‌طور ماتریس بر اساس متغیرهای آماری با ۲ بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت و بهینه‌شده ۱۰۰٪ برخوردار بوده که حاکی از روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن است. نهایتاً برای تحلیل کلی محیط سیستم و شناسایی متغیرهای کلیدی، به بررسی نمودار تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها و همچنین رتبه‌بندی و میزان جابه‌جایی متغیرها پرداخته شده است.

جدول ۲. تحلیل اولیه داده‌های ماتریس اثرات متقابل

متغیر	ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفرها	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	P	جمع	درجه پرشدگی
مقدار	۳۶	۲	۵۰۷	۳۶۴	۲۲۶	۱۹۹	۰	۷۸۹	۶۰٫۸۸٪

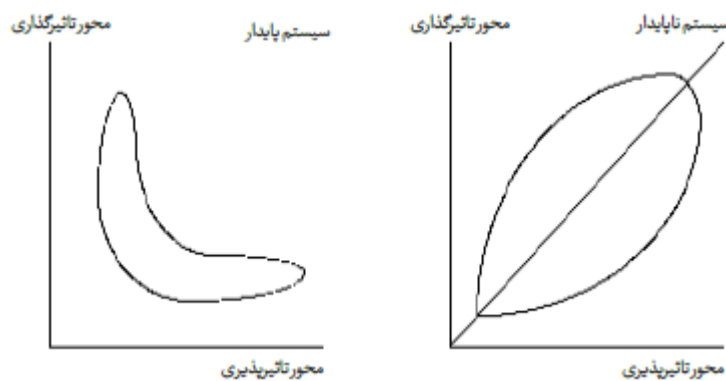
منبع: (محاسبات نگارندگان)

جدول ۳. درجه مطلوبیت و بهینه‌شده ماتریس بر حسب درصد

چرخش	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
۱	۸۸	۱۰۰
۲	۹۹	۱۰۲

تجزیه و تحلیل MICMAC بر پایه قدرت نفوذ (تأثیرگذاری) و میزان وابستگی (تأثیرپذیری) هر متغیر شکل گرفته و امکان بررسی بیشتر محدوده هر یک از متغیرها را فراهم می‌سازد. برای شناسایی مولفه های مهم و کلیدی، از دو روش تأثیر مستقیم (Direct Method) و تأثیر غیرمستقیم (Indirect Method) استفاده می‌شود. در روش مستقیم، تأثیر مستقیم متغیر K بر دیگر متغیرها حاصل جمع تمامی مقادیر سطر K از ماتریس M است و تأثیرپذیری متغیر K از سایر متغیرها حاصل جمع مقادیر ستون K است. از مرتب سازی مقادیر، رتبه بندی مولفه ها به دست می‌آید.

در حوزه روش تحلیل اثرات متقاطع ساختاری با نرم افزار MICMAC در مجموع دو نوع از پراکنش تعریف شده است که به نام سیستم‌های پایدار و سیستم‌های ناپایدار معروف هستند. در سیستم‌های پایدار پراکنش متغیرها به صورت حرف L انگلیسی است. یعنی برخی متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بالا هستند. در این سیستم جایگاه هر یک از عوامل کاملاً مشخص و نقش آن نیز به وضوح قابل ارائه است. در مقابل در سیستم‌های ناپایدار وضعیت پیچیده‌تر از سیستم‌های پایدار است. در این سیستم، متغیرها در حول محور قطری صفحه پراکنده هستند و متغیرها در بیشتر مواقع در حالت بینابینی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری قرار دارند.

شکل ۴. الگوی سیستم پایدار و ناپایدار
منبع: (نگارندگان)

جدول ۴. مجموع سطرها و ستون‌های ماتریس تأثیرات متقابل متغیرهای پژوهش

کد	متغیر	تعداد کل ردیف‌ها	تعداد کل ستون‌ها
x1	موقعیت استراتژیک مکران در فضای بین‌المللی	۱۴	۳۶
x2	رقابت‌های بین‌المللی	۲۴	۳۴
x3	عملکرد ژئواکونومیک مکران	۳۶	۵۲
x4	تولید ناخالص داخلی در اقتصاد ملی	۴۷	۴۵
x5	شبکه راه‌های اصلی	۴۸	۴۷
x6	زیرساخت فناوری اطلاعات	۳۶	۴۹
x7	افزایش سطوح کمی و کیفی کریدورهای زیرساختی	۳۵	۴۰
x8	اشتغال و ظرفیت نیروی کار	۴۳	۳۶
x9	محدودیت‌های اجتماعی	۴۴	۳۲
x10	تنوع فرهنگی	۴۸	۴۸
x11	شرایط اقلیمی و نظام اسکان	۴۷	۲۲
x12	مهاجرت و رشد جمعیت	۴۹	۴۸
x13	پیوندهای اجتماعی مختلف در ارتباط با کشورهای همسایه	۵۴	۵۹

فصلنامه جغرافیا، دوره ۲۲، شماره ۸۰، بهار ۱۴۰۳			۳۰
کد	متغیر	تعداد کل ردیف‌ها	تعداد کل ستون‌ها
x14	سرمایه اجتماعی درون نهادی	۴۳	۵۶
x15	سرمایه اجتماعی میان نهادی	۴۸	۵۲
x16	تفرق یا ارتباط ارگانیک از سطح راهبرد و سیاست‌ها در قیاس با سطح اجرایی در مدیریت منطقه مکران	۴۵	۳۷
x17	تفرق در نظام داده و اطلاعات ملاک عمل سیاست‌گذاری تا اجرا در مدیریت منطقه مکران	۵۴	۲۴
x18	وجود واگرایی‌های سیاستی در مدیریت منطقه مکران	۴۴	۴۳
x19	تفرق برنامه‌های مدیریتی تهیه شده در ارائه الگوی کارآمد برای توسعه پایدار یکپارچه منطقه مکران	۴۰	۴۳
x20	مدیریت رویه‌ای بین سازمان‌های محلی مکران و وزارت‌خانه‌ها در تهران	۳۸	۳۱
x21	انسجام قانونی در ساختار سازمانی مکران	۴۰	۳۲
x22	تعدد قوانین و مقررات	۴۳	۳۵
x23	تناسب قوانین	۴۷	۲۷
x24	توسعه فعالیت‌های انرژی	۴۴	۴۷
x25	صادرات نفت و گاز	۴۰	۴۷
x26	شکاف درآمدی	۴۳	۲۶
x27	ظرفیت منطقه آزاد چابهار و تولید اشتغال	۳۸	۳۹
x28	سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی	۳۸	۳۱
x29	منابع آب	۴۳	۲۸
x30	آلودگی محیطی ناشی از صنایع	۲۹	۵۹
x31	منابع خاک مناسب توسعه کشاورزی	۲۶	۲۸
x32	آسایش اقلیمی	۲۹	۳۵
x33	یکپارچگی و وحدت ملی	۳۹	۲۴
x34	ثبات و امنیت کشورهای همسایه	۳۱	۳۲
x35	اشتراکات فرهنگی با همسایه‌ها	۲۵	۲۸
x36	تهدیدات نظامی و امنیتی	۲۱	۶۱
-	مجموع	۱۴۱۳	۱۴۱۳

منبع: (محاسبات نگارندگان)

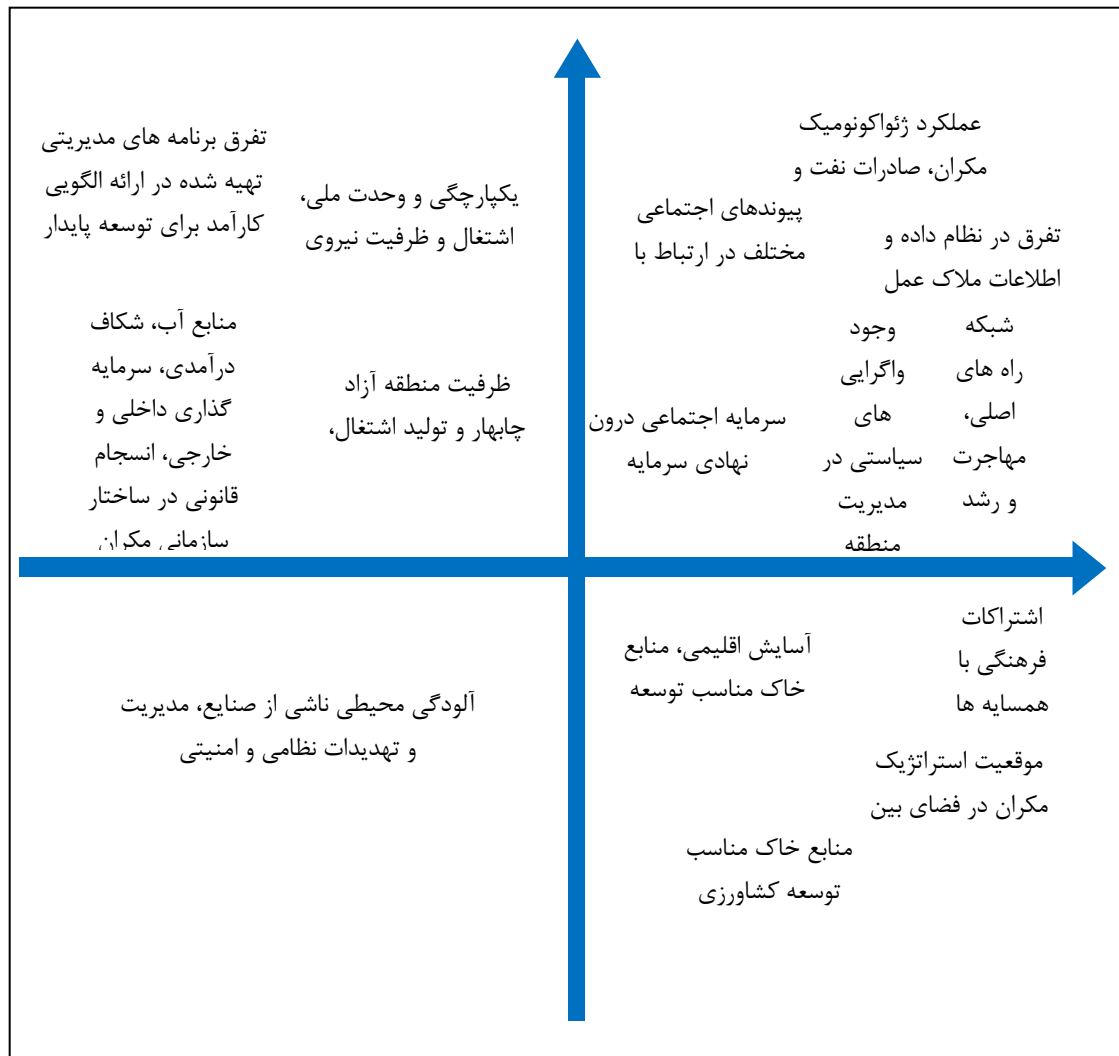
(جدول ۴) مقدار سطر و ستون‌های مربوط به روابط بین متغیرها را نشان می‌دهد. هرچه تعداد سطر و ستون بالاتر باشد، متغیر دارای روابط بیشتری با سایر متغیرها می‌باشد و بالعکس. بیشترین تعداد سطر متعلق به متغیر پیوندهای اجتماعی مختلف در ارتباط با کشورهای همسایه با ۵۹ سطر و کمترین مربوط به متغیر موقعیت استراتژیک مکران در فضای بین‌المللی با ۱۴ سطر، همین‌طور بیشترین تعداد ستون مربوط به متغیر تهدیدات نظامی و امنیتی با ۶۱ ستون و کمترین مربوط به متغیر شرایط اقلیمی و نظام اسکان با ۲۲ ستون می‌باشد. متغیرها دارای دو نوع تأثیرند، تأثیرات مستقیم و تأثیرات غیرمستقیم. در این بخش روابط متغیرها توسط نرم‌افزار MICMAC سنجیده شده و در نهایت برای هر عامل یک امتیاز عددی در نظر می‌گیرد. سپس باتوجه‌به این امتیازها متغیرها را بر اساس درجه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم رتبه‌بندی شده‌اند. در (جدول ۵) متغیرهای مؤثر بر توسعه‌یافتگی مکران بر اساس امتیاز تأثیرگذاری و تأثیرپذیری رتبه‌بندی شده است.

جدول ۵. میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر

رتبه	متغیر	تأثیرات مستقیم	متغیر	تأثیرات مستقیم	متغیر	تأثیرات مستقیم	متغیر	تأثیرات غیر مستقیم
۱	X35	۳۸۲	X36	۴۳۱	X35	۳۷۵	X36	۴۳۶
۲	X17	۳۸۲	X35	۴۱۷	X17	۳۷۲	X17	۴۱۸
۳	X12	۳۴۶	X30	۴۱۷	X10	۳۵۰	X30	۴۱۸
۴	X5	۳۳۹	X14	۳۹۶	X12	۳۴۳	X14	۳۷۶
۵	X10	۳۳۹	X3	۲۶۸	X5	۲۴۱	X3	۲۵۲
۶	X15	۳۳۹	X15	۲۶۸	X32	۳۳۹	X15	۳۴۹
۷	X12	۳۳۲	X6	۳۴۶	X15	۳۳۱	X6	۳۴۸
۸	X32	۳۳۲	X35	۳۳۹	X4	۳۲۶	X5	۳۴۴
۹	X23	۳۳۲	X12	۳۳۹	X23	۳۳۳	X12	۳۴۳
۱۰	X16	۳۱۸	X5	۳۳۲	X29	۳۲۰	X25	۳۴۲
۱۱	X9	۳۱۱	X24	۳۳۲	X17	۳۱۲	X10	۳۳۹
۱۲	X18	۳۱۱	X25	۳۳۲	X26	۳۱۰	X4	۳۲۵
۱۳	X24	۳۱۱	X4	۳۱۸	X9	۳۱۰	X20	۳۱۹
۱۴	X8	۳۰۴	X18	۳۰۴	X24	۳۰۸	X24	۳۱۳
۱۵	X14	۳۰۴	X20	۳۰۴	X21	۳۰۴	X18	۳۰۱
۱۶	X21	۳۰۴	X7	۲۸۳	X18	۳۰۰	X7	۲۸۸
۱۷	X26	۳۰۴	X27	۲۷۶	X20	۲۹۱	X27	۲۷۸
۱۸	X29	۳۰۴	X19	۲۶۱	X27	۲۸۷	X1	۲۷۱
۱۹	X20	۲۸۳	X1	۲۵۴	X14	۲۸۷	X32	۲۶۲
۲۰	X21	۲۸۳	X8	۲۵۴	X21	۲۸۷	X16	۲۶۱
۲۱	X25	۲۸۳	X21	۲۴۷	X27	۲۸۷	X27	۲۵۹
۲۲	X33	۲۷۶	X32	۲۴۷	X33	۲۸۵	X2	۲۴۰
۲۳	X34	۲۶۸	X1	۲۴۰	X25	۲۸۴	X9	۲۳۹
۲۴	X27	۲۶۸	X9	۲۲۶	X34	۲۸۱	X21	۲۳۷
۲۵	X28	۲۶۸	X21	۲۲۶	X28	۲۸۰	X34	۲۳۳
۲۶	X3	۲۵۴	X35	۲۲۶	X7	۲۵۲	X21	۲۳۱
۲۷	X7	۲۵۴	X34	۲۱۹	X3	۲۵۰	X34	۲۳۱
۲۸	X7	۲۴۷	X28	۲۱۹	X7	۲۴۰	X35	۲۱۷
۲۹	X34	۲۱۹	X29	۱۹۸	X35	۲۳۴	X28	۲۱۱
۳۰	X30	۲۰۵	X31	۱۹۸	X30	۲۱۷	X29	۱۹۷
۳۱	X32	۲۰۵	X35	۱۹۸	X32	۲۱۴	X23	۱۹۵
۳۲	X31	۱۸۴	X23	۱۹۱	X31	۱۸۳	X31	۱۸۷
۳۳	X35	۱۷۶	X26	۱۸۴	X35	۱۷۸	X17	۱۷۱
۳۴	X1	۱۶۹	X17	۱۶۹	X1	۱۵۱	X26	۱۷۱
۳۵	X36	۱۴۸	X33	۱۶۹	X36	۱۴۷	X33	۱۵۷
۳۶	X1	۹۹	X32	۱۵۵	X1	۸۲	X32	۱۵۴

منبع: (محاسبات نگارندگان)

بر اساس نتایج به دست آمده متغیر رشد اقتصادی دارای بیشترین تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم و متغیر دسترسی به فضای سبز دارای کمترین تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم می باشد. مهم ترین خروجی نرم افزار MICMAC به صورت نمودار تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها می باشد. در این نمودار نواحی به چهار قسمت طبقه بندی شده است که قرار گرفتن هر متغیر در هر یک از نواحی نشان دهنده نوع آن متغیر می باشد. در شکل های (۵ و ۶) نمودار وضعیت عوامل کلیدی در توسعه یافتگی مکران ارائه شده است.

شکل ۵. نحوه پراکنش متغیرهای مؤثر بر توسعه یافتگی مکران
منبع: (ترسیم نگارندگان)

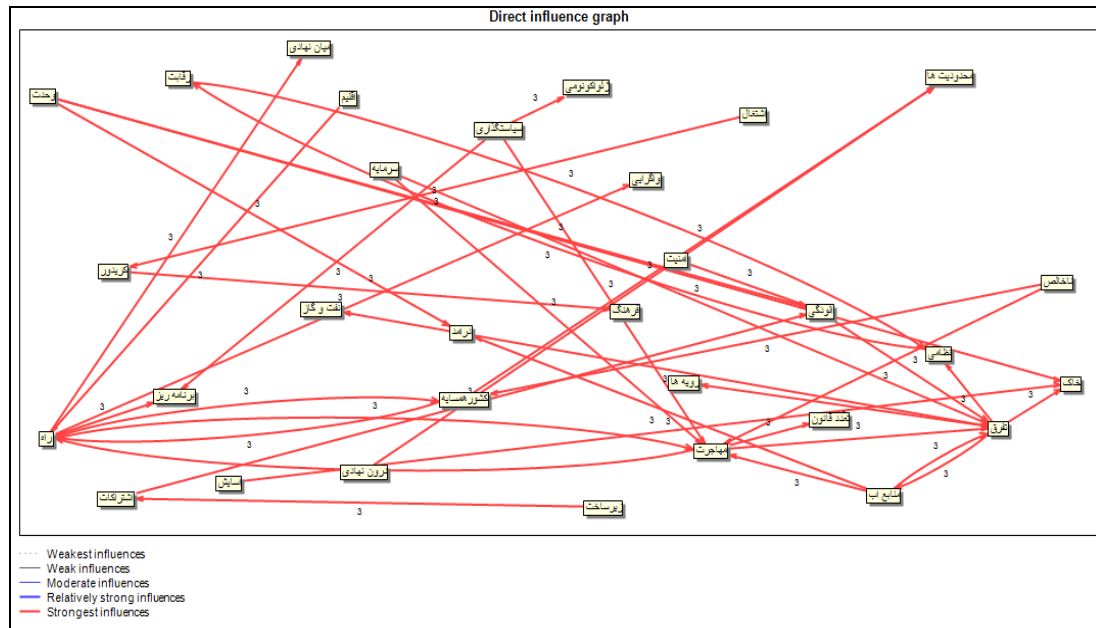
آنچه از وضعیت پراکندگی متغیرهای مؤثر بر توسعه یافتگی مکران می توان فهمید، وضعیت ناپایداری سیستم است، چرا که بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده اند و به غیر از چند عامل محدود تأثیرگذار در سیستم، بقیه متغیرها از وضعیت نسبتاً مشابهی نسبت به همدیگر برخوردار هستند. اکنون با توجه به شیوه ناپایدار پراکندگی متغیرهای مؤثر بر توسعه یافتگی مکران، ۴ دسته متغیر (متغیرهای دوجبهی، متغیرهای تأثیرگذار، متغیرهای تنظیمی، متغیرهای مستقل و متغیرهای وابسته) قابل شناسایی هستند که در جدول ۶ نمایش داده می شود.

جدول ۶. طبقه‌بندی متغیرهای مؤثر بر توسعه‌یافتگی مکران بر اساس نحوه پراکنش آنها

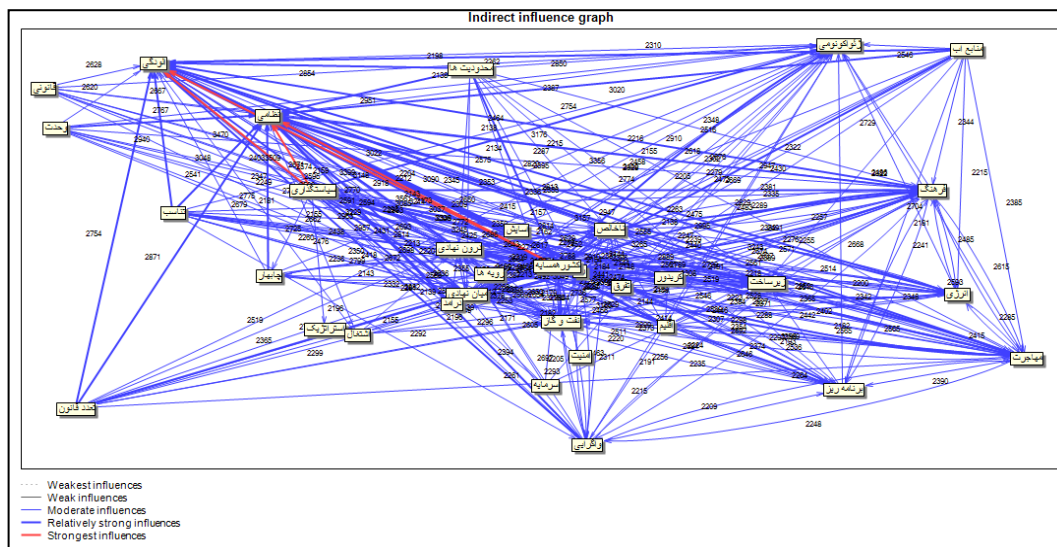
طبقه‌بندی	متغیر
متغیرهای دوجبهی (شمال شرق نمودار)	پیوندهای اجتماعی مختلف در ارتباط با کشورهای همسایه، سرمایه اجتماعی درون نهادی، سرمایه اجتماعی میان نهادی، عملکرد ژئوآکونومیک مکران، صادرات نفت و گاز، تفرق در نظام داده و اطلاعات ملاک عمل سیاست‌گذاری تا اجرا در مدیریت منطقه مکران، وجود واگرایی‌های سیاستی در مدیریت منطقه مکران، شبکه راه‌های اصلی، مهاجرت و رشد جمعیت، تولید ناخالص داخلی در اقتصاد ملی
متغیرهای تأثیرگذار (شمال غرب نمودار)	تفرق برنامه‌های مدیریتی تهیه شده در ارائه الگویی کارآمد برای توسعه پایدار یکپارچه منطقه مکران، یکپارچگی و وحدت ملی، اشتغال و ظرفیت نیروی کار، منابع آب، شکاف درآمدی، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، انسجام قانونی در ساختار سازمانی مکران، ظرفیت منطقه آزاد چابهار و تولید اشتغال، تناسب قوانین
متغیرهای وابسته (جنوب شرق نمودار)	آلودگی محیطی ناشی از صنایع، مدیریت و تهدیدات نظامی و امنیتی
متغیرهای مستقل (جنوب غرب نمودار)	آسایش اقلیمی، منابع خاک مناسب توسعه کشاورزی، موقعیت استراتژیک مکران در فضای بین‌المللی، اشتراکات فرهنگی با همسایه‌ها

منبع: (محاسبات نگارندگان)

طبق نتایج به‌دست‌آمده، از میان ۳۶ متغیر مؤثر بر توسعه‌یافتگی مکران، ۱۱ متغیر به‌عنوان متغیرهای استراتژیک و کلیدی مؤثر بر توسعه‌یافتگی مکران شناسایی شدند. نهایتاً ماتریس‌های به‌دست‌آمده از خروجی نرم‌افزار را می‌توان با نمودار متناظر آن نیز نمایش داد که در آن نمودار جهت تأثیرگذاری هر پیشران بر دیگری توسط فلش‌ها و میزان تأثیرگذاری به‌صورت عددی در بالای فلش نمایش داده می‌شود (اشکال ۷ و ۸).

شکل ۶. تأثیرات مستقیم متغیرها
منبع: (محاسبات نگارندگان)

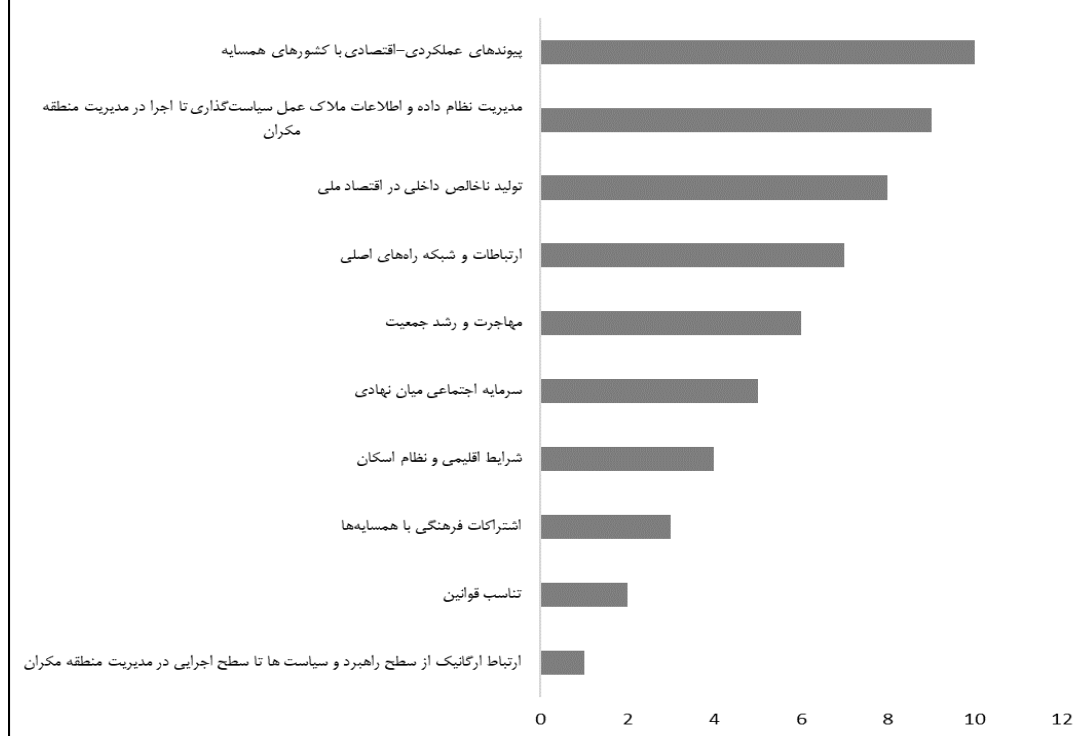
شکل ۷. تأثیرات غیرمستقیم متغیرها
منبع: (محاسبات نگارندگان)

نهایتاً با بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری ۳۶ عامل بر یکدیگر و بر توسعه‌یافتگی مکران باتوجه‌به روش مستقیم و غیرمستقیم، ۱۰ عامل اصلی به‌عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر وضعیت آینده توسعه‌یافتگی مکران شناسایی شده و در هر دو روش مستقیم و غیرمستقیم تکرار شده‌اند. عوامل کلیدی در (جدول ۷) نمایش داده شده‌اند.

جدول ۷. عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه‌یافتگی مکران

رتبه بندی نهایی	امتیاز نهایی		متغیر
	تأثیرگذاری غیرمستقیم	تأثیرگذاری مستقیم	
۱	۲۷۵	۳۸۲	پیوندهای عملکردی-اقتصادی با کشورهای همسایه
۲	۳۷۲	۳۸۲	مدیریت نظام داده و اطلاعات ملاک عمل سیاست‌گذاری تا اجرا در مدیریت منطقه مکران
۳	۳۴۳	۳۴۶	مهاجرت و رشد جمعیت
۴	۳۴۱	۳۳۹	ارتباطات و شبکه راه‌های اصلی
۵	۳۵۰	۳۳۹	تولید ناخالص داخلی در اقتصاد ملی
۶	۳۳۱	۳۳۹	سرمایه اجتماعی میان نهادی
۷	۳۲۶	۳۳۲	شرایط اقلیمی و نظام اسکان
۸	۳۳۹	۳۳۲	اشتراکات فرهنگی با همسایه‌ها
۹	۳۲۳	۳۳۲	تناسب قوانین
۱۱	۳۱۲	۳۱۸	تفرق و فقدان ارتباط ارگانیک از سطح راهبردی و سیاست‌ها در قیاس با سطح اجرایی در مدیریت منطقه مکران

منبع: (یافته های نگارندگان)

شکل ۸. نمودار رتبه‌بندی نهایی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار منطقه‌ای مکران
منبع: (ترسیم از نگارندگان)

نتیجه‌گیری

مکران، سرزمین ظرفیت‌های تحقق‌نیافته و فرصت‌های طلایی است. ظرفیت‌های بالقوه‌ای که به دلیل موقعیت استراتژیک این منطقه در میان کشورهای همسایه ایران در سطح یک، در خاورمیانه در سطح دوم، در آسیا در سطح سوم و کل جهان در سطح چهارم، فرصت‌های طلایی را برای مردم این منطقه در مرحله اول، برای ایران در مرحله دوم و برای حوزه بین‌المللی در مرحله نهایی در قالب بازی برد-برد ایجاد کرده است. هدف پژوهش تحلیل و شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه پایدار منطقه‌ای مکران می‌باشد. پس از مطالعات اسنادی در حوزه مکران در مرحله بعدی با بهره‌گیری از ۳۶ متغیر و در قالب ۸ حوزه به بررسی و ارزیابی توسعه منطقه مکران پرداخت گردید. طبق نتایج به‌دست‌آمده، از میان ۳۶ متغیر مؤثر بر توسعه‌یافتگی مکران، ۱۱ متغیر به‌عنوان متغیرهای استراتژیک و کلیدی مؤثر بر توسعه‌یافتگی مکران شناسایی شدند. در واقع اگر نمودار وضعیت پراکنش متغیرها را به‌صورت یک شبکه مختصات فرض کنیم، متغیرهایی که در ناحیه ۱ نمودار پراکنش قرار گرفته‌اند، به‌عنوان متغیرهای استراتژیک معرفی می‌شوند، در واقع متغیرهای استراتژیک متغیرهای هستند که هم قابل کنترل باشند و هم بر پویایی و تغییر سیستم تأثیرگذار باشند. بقیه متغیرها به علت تأثیرگذاری و یا تأثیرپذیری پایین و همین‌طور درجه وابستگی نمی‌توانند در رده متغیرهای استراتژیک قرار گیرند. در واقع تنها متغیرهای دوجوهی هم قابلیت کنترل توسط سیستم مدیریتی را دارند و هم بر سیستم تأثیرگذاری قابل‌قبولی دارند. لذا متغیرهای پیوندهای اجتماعی مختلف در ارتباط با کشورهای همسایه کشور همسایه، سرمایه اجتماعی درون نهادی، سرمایه اجتماعی میان نهادی، عملکرد ژئواکونومیک مکران، صادرات نفت و گاز، مدیریت نظام داده و اطلاعات ملاک عمل سیاست‌گذاری تا اجرا در مدیریت منطقه مکران، تولید ناخالص ملی به‌عنوان متغیرهای استراتژیک شناسایی شده که نقش کلیدی در وضعیت آینده توسعه‌یافتگی مکران بر عهده‌دارند. نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق حاضر نشان می‌دهد وضعیت متغیرهای توسعه منطقه‌ای در وضعیت نامطلوبی قرار دارد چنانچه این روند را می‌توان در متغیرهای انرژی، شبکه ارتباطی، اشتغال، رقابت‌پذیری و وضعیت سرمایه‌گذاری مشاهده کرد. در واقع تا زمانی که تحولات اساسی در ساختار اقتصادی و مدیریتی سطح ملی به وجود نیاید و قدرت اقتصادی لازم و تحولات مدیریتی مؤثر صورت نگیرد امکان بهبود در وضعیت منطقه‌ای مکران ناممکن می‌باشد. سازمان توسعه مکران با گستره و قدرت نفوذ بالا برای جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی می‌بایست تقویت

گردد. در موضوع زیرساخت‌های عمرانی و ترانزیتی دچار نقص‌های متعدد می‌باشد. دیپلماسی فعال منطقه‌ای می‌تواند با تبدیل منطقه مکران به‌ویژه چابهار و جاسک به‌عنوان پلی میان کشورهای اکو؛ آسه آن و سایر کشورهای جهان برای تولید، صادرات، مبادله و ترانزیت کالا برای جذب سرمایه‌گذاری و توسعه اقتصادی بیشتر و بهتر اقدام نماید. نگاه یکپارچه و هماهنگ اقتدارآمیز میان دولت و نهادهای ذی‌ربط آن با سازمان توسعه مکران و حذف نگرش‌های موازی و پوششی باهدف پیشبرد مطلوب منافع ملی از راهکارهای دیگر توسعه منطقه‌ای مکران می‌باشد. در این راستا پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- ❖ اقدامات منطقه‌ای هماهنگ به سمت تحقق توسعه یکپارچه و پایدار مکران
- ❖ همسویی برنامه‌های بخشی با برنامه‌های فضایی
- ❖ ترویج رشد اقتصادی در راستای رفع محرومیت و توانمندسازی جامعه محلی
- ❖ حضور کارآمد تمامی نهادها و مؤسسات عمومی و خصوصی منطقه‌ای، در تهیه و اجرای برنامه‌های تحول‌آفرین
- ❖ در نظر گرفتن جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه منطقه‌ای به طور هم‌زمان در راستای تعادل بخشی به منطقه مکران
- ❖ بهره‌گیری از ظرفیت قوانین موجود در ارتقای ساختار نهادی و تجهیز زیرساخت‌های قوی سرمایه‌گذاری
- ❖ بهره‌گیری از ظرفیت مناطق آزاد ملی و فراملی موجود در منطقه با گسترش همکاری‌های اقتصادی
- ❖ اتصال منطقه مکران با خطوط ترانزیتی سریع السیر به کانونهای بزرگ شهری نظیر زاهدان، بندرعباس
- ❖ رساندن خطوط انرژی به منطقه چابهار و مکران
- ❖ تجهیز تاسیسات بندری و ارتقای ظرفیت ترانزیتی آن به استانداردهای جهان

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان

نویسندگان در انجام این پژوهش سهم برابر دارند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند، هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله مستخرج از رساله دکتری است و حامی نداشته است.

منابع

- (۲۷) امینی، مرضیه؛ اجزاشکوهی، محمد؛ خاکپور، براتعلی و رهنما، محمدرحیم (۱۴۰۱). تحلیل عوامل کلیدی و پیشران‌های مؤثر بر ارتقای جایگاه شهر قائن در توسعه منطقه‌ای، جغرافیا، (۷۲) ۲۰، ۹۵-۱۱.
- (۲۸) بدیل، سنچولی؛ مریم کریمیان، بستانی و معصومه حافظ، رضازاده (۱۴۰۱). تحلیل آمایشی رویکردهای برنامه ریزی و طراحی شهر جدید تیس در راستای توسعه منطقه‌ای سواحل مکران. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، (۶۴) ۲۲، ۳۶۹-۳۸۸.
- (۲۹) پوراحمد، احمد و خلیجی، محمدعلی (۱۳۹۳). قابلیت سنجی تحلیل خدمات شهری با استفاده از تکنیک VIKOR (مطالعه موردی شهر بناب). برنامه ریزی فضایی، (۲) ۴، ۱۶-۱.
- (۳۰) پیرزادی، طاهر و حسین‌خانی، هادی (۱۴۰۱). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه منطقه‌ای با رویکرد شکوفایی شهری (مورد مطالعه: منطقه ۵ شهر کرج). مطالعات مدیریت شهری، (۴۹) ۱۴، ۱-۱۷.
- (۳۱) خلیجی، محمدعلی (۱۳۹۹). آسیب شناسی امنیت کلانشهرها با تاکید بر مدیریت حریم پایتخت. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، (۷۲) ۲۰، ۳۰-۸.

- (۳۲) خلیجی، محمدعلی (۱۳۹۹). سنجش میزان بهره‌وری و آسیب‌شناسی طرح‌های جامع شهری در ایران. چهارمین کنفرانس بین‌المللی هنر، معماری و کاربردها.
- (۳۳) خلیجی، محمدعلی. (۱۴۰۰). توسعه شهری دانش‌بنیان و شهر خلاق: ابعاد و شاخصها. سومین کنفرانس ملی شهرسازی و معماری دانش‌بنیان.
- (۳۴) زادولی، فاطمه و پاشازاده، اصغر (۱۴۰۱). بررسی تجارب جهانی سیاست‌های کاهش فقر شهری. سیاست‌گذاری شهری و منطقه‌ای، (۱)، ۱، ۶۷-۸۱.
- (۳۵) سرور، رحیم (۱۴۰۰). برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق کلان‌شهری، تهران: انتشارات سروش.
- (۳۶) سرور، رحیم و خلیجی، محمدعلی. (۱۴۰۰). سیاست‌گذاری شهری در حیطه مسائل بدخیم‌شهرها. نشریه سیاست‌گذاری محیط شهری، (۷۲)، ۲۰، ۹۵-۱۱۲.
- (۳۷) سرور، رحیم؛ درویش، بهروز؛ خلیجی، محمدعلی (۱۴۰۰). اقتصاد سیاسی و مدیریت یکپارچه حریم منطقه کلان‌شهری تهران. اقتصاد شهری، (۱)، ۶، ۲۷-۴۰.
- (۳۸) سلحشوری، محسن؛ احمدی کهن، علیرضا و حیرانی، علی (۱۴۰۱). سناریونگاری خدمات بهداشتی درمانی در منطقه سواحل مکران با روش تحلیل مورفولوژی. مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی، (۸)، ۳، ۸۲-۶۱.
- (۳۹) صالحی پور میلانی، علیرضا و اسکندری، مائده (۱۴۰۰). پایش تغییرات خطوط ساحلی در واحد ژئومورفولوژیکی مکران (چابهار تا گواتر). فصلنامه پژوهش‌های فرسایش محیطی، (۳)، ۱۱، ۱-۲۶.
- (۴۰) صدرانیا، حسن و رنجبر حیدری، وحید (۱۳۹۸). شورای توسعه سواحل مکران، الزامات و رویکردها. مجله امنیت بین‌الملل، (۹)، ۲، ۹۵-۱۰۵.
- (۴۱) ضرابی، اصغر و موسوی، میرنجف (۱۳۸۸). بررسی کارکرد شهرهای کوچک در نظام شهری و توسعه منطقه‌ای (مطالعه موردی: استان یزد). جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، (۲)، ۲۰، ۱-۱۸.
- (۴۲) طاهر طلوع دل، محمدصادق و حیدری پور، امید (۱۴۰۱). تبیین مدل جامع‌نگر ابعاد کیفیت زندگی در محیط‌های سکونت‌ی به‌منظور سیاست‌گذاری‌های کلان منطقه‌ای. سیاست‌گذاری شهری و منطقه‌ای، (۱)، ۳، ۲۱-۳۷.
- (۴۳) غریب، مولود و عزت پناه، بختیار (۱۴۰۱). سیاست‌گذاری تاب‌آوری فضایی - کالبدی در راستای برنامه‌ریزی پدافند غیرعامل (مطالعه موردی: شهر بناب). سیاست‌گذاری شهری و منطقه‌ای، (۲)، ۱، ۸۵-۹۷.
- (۴۴) محمدی، محمود؛ زاینده رودی، محسن؛ جلائی، سید عبدالحمید (۱۳۹۹). بررسی تاثیر شاخص‌های توسعه بر توسعه اقتصاد منطقه‌ای با تاکید بر فقرزدایی (مطالعه موردی: سواحل مکران). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، (۴)، ۱۰، ۵۱۹-۵۳۳.
- (۴۵) مشفق، زهرا (۱۳۹۸). مهندسی توسعه سواحل مکران از بندر جاسک تا بندر چابهار. مجله امنیت بین‌الملل، (۸)، ۲، ۱۰۰-۷۴.
- (۴۶) موسوی، میرنجف؛ سرور، رحیم و باقری کشکولی، علی (۱۳۹۲). تحلیلی بر نقش عوامل تاثیرگذار بر عملکرد شهرداری‌ها و سنجش میزان رضایت مندی شهروندان (مطالعه موردی: شهرداری یزد). مطالعات مدیریت شهری، (۱۶)، ۵، ۲۵-۱۵.

- 47) Aceituno Olivares, P. (2020). Foresight studies and their assessment in the public policy of two Chilean regional development strategies. Cuadernos de Administración (Universidad del Valle), 36 (68), 152- 165.
- 48) Adams, N., & Harris, N. R. (2005). Best practice guidelines for regional development strategies .
- 49) Amini, M. (2022). Analysis of Key Factors and Drivers Affecting the Position of Ghaen City in Regional Development. Geography, 20 (72), 95-112. [Persian].
- 50) Cotella, G., Rivolin, U. J., Pede, E. & Pioletti, M. (2021). Multi-level regional development governance: A European typology. European Spatial Research and Policy, 28 (1), 201-221 .
- 51) Gharib, M., & ezatpanah, B. (2022). Spatial-Physical Resilience Policy in Passive Defense Planning (Case Study: Bonab). Journal of Urban and Regional Policy, Vol. 1, No. 2, 85-97.
- 52) Hafeznia, M.R., Alamdar, E. & Rezaei Seke Ravani, D. (2010). The Role of Developing the Makran Coast and Iran's Marine Orienteering Strategy on the Development of the Eastern Axis of the Country. Political Organizing of Space, 2 (2), 81-94.
- 53) Jovovic, R., Draskovic, M., Delibasic, M., & Jovovic, M. (2017). The concept of sustainable regional development—institutional aspects, policies and prospects. Journal of International Studies, 10 (101), 17- 32

- 54) Khaliji, M. (2020). Knowledge-based urban development and creative city: dimensions and indicators. The third national conference on urban planning and knowledge-based architecture [Persian].
- 55) Khaliji, M. (2020). Pathology of metropolitan security with emphasis on Tehran Greenbelt. *Journal of Police Geography*, 8 (30), 63-84. [Persian].
- 56) Khalji, M.A. (2019b). Measuring the productivity and pathology of comprehensive urban plans in Iran. The 4th International Conference on Art, Architecture and Applications. [Persian].
- 57) Milani, A. S. & Eskandari, M. (2021). Monitoring and assessment of shorelines change in of Makran geomorphological unit (Chabahar to Quatre). *Environmental Erosion Researches*, 11 (3), 1-26.
- 58) Mohammadi, M., Zayandeh Rudi, M., & Jalaei, S. A. (2020). Investigating the Impact of Development Indicators on Regional Economic Development with the Emphasis on Poverty Reduction (Case Study: Makran coast). *Geography (Regional Planning)*, 10 (4), 519-533.
- 59) Mosavi, M., Sarvar, R., & Bagheri, A. (2014). Analysis of factors affecting on the performance of municipalities And Measurement Amount of Citizens Satisfaction (Case Study: Yazd Municipality). *Urban Management Studies*, 5 (4), 15- 25.
- 60) Mushfaq, Z. (2018). Makran coast development engineering from Jask port to Chabahar port. *Journal of International Security*, 2 (9), 74-100.
- 61) Pourahmad, A., & Khaliji, M. A. (2014). The assessment factors in improving urban services by VIKOR (case study Bonab). *Spatial Planning*, 4 (2), 1- 16. [Persian].
- 62) Prizadi, T., & Hoseinkhani, H. (2022). Strategic Planning of Districtic Development with Urban Prosperity Approach (Case study: District 5 of Karaj). *Urban Management Studies*, 14 (49), 1- 17. [Persian].
- 63) Sadrania, H. & Ranjbar Heydari, V. (2018). Makran Coastal Development Council, requirements and approaches. *Journal of International Security*, Vol. 2, No. 9, 95-105. [Persian].
- 64) Salahshouri, M., Ahmadi Kahnāli, R. & Heirāni, A. (2022). Scenario Planning of Health Services in Makrān Coastal Region by Morphological Analysis Method. *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, Vol. 3, No. 1, 61-82. [Persian].
- 65) Sarvar, R. (2021). Planning and management of metropolitan areas, Tehran: Soroush Publications. [Persian].
- 66) Sarvar, R., & Khaliji, M. A. (2021). Urban policy in the field of wicked problems. *Urban Environmental Planning and Development*, 1 (1), 1-16. [Persian].
- 67) Taher Tolou Del, M. S., & Heydaripour, O. (2022). A holistic model of indicators of quality of life in residential environments; In order to macro-regional policies. *Journal of Urban and Regional Policy*, 1 (3), 21-37. [Persian].
- 68) Walsh, J. A. (2020). Regional development strategies. In Ireland (pp. 441-471): Routledge.
- 69) Walsh, J., & Murray, M. (2017). Critical reflections on the National Spatial Strategy and the Regional Development Strategy for Northern Ireland. In *The Dublin-Belfast Development Corridor: Ireland's Mega-City Region?* (pp.67-80): Routledge.
- 70) Yasoori, M., & Sejodi, M. (2018). Regional Development Strategy (RDS), a Modern Approach to a Balanced Regional Development: A Case Study in Rasht. *Regional Planning*, 9 (29), 93-106 .
- 71) Zadvali, F., & Pashazadeh, A. (2022). Review of Global Experiences of Urban Poverty Reduction Policies. *Journal of Urban and Regional Policy*, 1 (1), 67-81. [Persian].
- 72) Zarabi, A., Zarabi, A., Mousavi, M. N., & Mousavi, M. N. (2009). A Survey on Function of Small Cities in the Urban System and Regional Development (Case Study: Yazd Province). *Geography and Environmental Planning*, 20 (2), 1-18. [Persian].